

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 5 Issue 09 | pp. 137-146 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

AHOLINI OZIQ – OVQAT MAHSULOTLARIGA BO'LGAN ISTE'MOL TALABLARI MODELASHTIRISH

Sayyora Qulmatova

Raqamli iqtisodiyot kafedrası dotsenti, PhD

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Annotatsiya: Maqolada mahalla tizimi kesimida aholining oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan iste'mol talabini modelashtirish masalasi ko'rib chiqiladi, hamda daromad va narxlar, demografik, madaniy hamda mavsumiy omillarning talablarga ta'siri bo'yicha xorijiy va milliy yondashuvlar umumlashtiriladi. 2020–2025 yillar uchun shartli prognozlarni ishlab chiqarish uchun daromad/narx egiluvchanligi va me'yoriy (tibbiy ratsion) yondashuv bilan talab funksiyasini birlashtiradi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, bug'doyga bo'lgan talab narx-navoga sezgir, ammo daromadga nisbatan egiluvchan, guruch va kartoshka kamayib borayotgan bir paytda parrandachilik, sut mahsulotlari va tuxum ulushi ortib bormoqda.

Kalit so'zlar: oziq-ovqat xavfsizligi, mahalla, iste'mol talabi, elastiklik, normativ me'yor, daromad, narx.

Аннотация: В статье рассматривается вопрос моделирования потребительского спроса населения на продукты питания в системе махалли, обобщаются зарубежные и отечественные подходы к оценке влияния доходов и цен, демографических, культурных и сезонных факторов на спрос. Для построения условных прогнозов на 2020–2025 годы функция спроса комбинируется с эластичностью по доходу/цене и нормативным (лечебно-рационным) подходом. Результаты показывают, что спрос на пшеницу чувствителен к цене, но эластичен по доходу, в то время как доля риса и картофеля снижается, а доля птицы, молочных продуктов и яиц увеличивается.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, махалля, потребительский спрос, эластичность, нормативная норма, доход, цена.

Abstract: The article considers the issue of modeling the population's consumption demand for food products in the mahalla system, and summarizes foreign and national approaches to the impact of income and prices, demographic, cultural and seasonal factors on demand. To produce conditional forecasts for 2020–2025, the demand function is combined with income/price elasticity and a normative (medical ration) approach. The results show that the demand for wheat is price-sensitive, but elastic to income, while the share of rice and potatoes is decreasing, while the share of poultry, dairy products and eggs is increasing.

Keywords: food security, mahalla, consumer demand, elasticity, normative norm, income, price.

Kirish

Global iqtisodiy jarayonlar rivojida oziq-ovqat xavfsizligi hamda aholining turmush darajasi barqarorligini ta'minlash davlatlarning ijtimoiy-iqtisodiy siyosatidagi eng muhim strategik yo'nalishlardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu sohada O'zbekiston respublikasi mahalla tizimida turli o'zgarishlar amalga oshirildi [1,2]. Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO) prognozlariga ko'ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyoj 2030-yilga kelib 60 foizga, 2050-yilda esa qariyb ikki baravarga ortishi kutilmoqda. Bu esa jahon miqyosida ishlab chiqarishni 2030-yilda kamida 42 foizga, 2050-yilda esa 70 foizga oshirish zarurligini ko'rsatadi [3, 4].

Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) ma'lumotlariga ko'ra, bugungi kunda dunyo aholisi soni 2020-yildan buyon qariyb 42 million kishiga, shu jumladan, O'zbekistonda qariyb 4 million nafarga ortdi. Mos ravishda yalpi ichki mahsuloti (YaIM) hajmi 2020-yilda 2024-yilda oshdi¹. Natijada, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan YaIM deyarli ikki baravar o'sdi. Boshqa tomondan daromadlarining ortishi oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabning sezilarli ravishda kuchayishiga olib keldi. Shu bilan birga, so'nggi yillarda oziq-ovqat narxlarining keskin oshishi talab va taklif o'rtasidagi muvozanat zaiflashib borayotganini yaqqol ko'rsatmoqda. Prognozlarga ko'ra, 2050-yilda dunyo aholisi soni 9,8 milliardga, 2100-yilda esa 11,2 milliardga yetadi. Ushbu demografik o'sish jarayoni oziq-ovqat xavfsizligi muammolarining yanada keskinlashishiga olib kelishi kutilmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Aholining oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan iste'mol talabi va ta'minlanganligi masalalari xorijiy olimlar tomonidan bozor iqtisodiyoti va raqobat muhiti mezonlari asosida keng o'rganilgan. Jumladan, EJ Russel. M. Behnassi [5], S. Draggan, S. Yaya [6], B.G. Putiyevkiy[7], J.A. Ye. Kulikova [8], I. Baskakova [9] va boshqa tadqiqotchilar [10-12] ilmiy ishlanmalarida aholining oziq-ovqatga bo'lgan talabni shakllantiruvchi omillar, qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish mexanizmlari, hamda uy xo'jaliklari ishlab chiqarish xususiyatlari tahlil qilingan. Mazkur tadqiqotlarda, shuningdek, oila daromadlari va aholi soni o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ekonometrik modellar asosida baholangan, uy xo'jaliklari daromadlarini hisobga olish, statistik ma'lumotlarni yig'ish va ularni qayta ishlash metodlari ishlab chiqilgan. Shu bilan birga, transformatsiya jarayonidagi iqtisodiyot sharoitida uy xo'jaliklari funksiyalarini samarali amalga oshirish yo'llari asoslab berilgan.

Mamlakatimiz olimlarining tadqiqotlarida ham aholining oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojlari, iste'mol odatlari va daromadlarining o'sishi masalalari alohida e'tibor qaratilgan. Jumladan, B. Berkinov[13], A.S. Soliyev [14], Sh.M. G'aziyev [15] larning ilmiy ishlari mahalla tizimi, uy xo'jaliklari faoliyati va ularning daromadlarini ko'paytirish yo'llarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Ularning izlanishlarida oilalarning oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan iste'mol me'yorlarini hisobga olgan holda talab va taklifni baholash, prognozlash masalalariga e'tibor qaratilgan.

Metodologiya

¹ <https://datareportal.com/reports/digital-2020-2025>

Iste'mol bozorining barqaror rivojlanishi, eng avvalo, talab va taklif o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash hamda aholi talab darajasini aniq belgilagan holda iste'mol tovarlari taklifini (ishlab chiqarishni) doimiy ravishda muvofiqlashtirib borishni talab etadi. Amaliyotda aholining iste'mol talabi uning soni va daromadlari dinamikasi bilan bevosita bog'liq holda shakllanadi. Bu esa bozordagi narx o'zgarishlarini kuzatish, ishlab chiqarish uchun zarur resurslarni taqsimlash va tartibga solish imkoniyatini beradi.

Mahalla darajasida aholi oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan iste'mol talabini aniqlash bir qator iqtisodiy maqsadlarga xizmat qiladi. Jumladan, uy xo'jaliklari rivojlanishining istiqbollarini baholash, ishlab chiqarish resurslariga bo'lgan ehtiyojni aniqlash, oilalar daromadlari va xarajatlari tarkibini prognozlashda ushbu metodologik yondashuv muhim asos bo'lib xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, B. Berkinov tomonidan taklif etilgan normativ usul amaliy jihatdan ham sodda, ham ilmiy asoslangan yondashuv sifatida e'tirof etiladi [16]. Ushbu usul aholining **minimal iste'mol byudjetini** hisoblash hamda oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabni aniqlash uchun samarali mexanizm hisoblanadi.

Aholi daromadlari o'sishi va turmush sifatining yaxshilanishi bilan iste'mol rasionida sifat jihatidan tub o'zgarishlar ro'y beradi. Oqibatda, aholining katta qismi asta-sekin **ratsional tibbiy me'yorlar** asosida belgilangan hajmda va tarkibda ovqatlanishga o'tadi. Bu holat iste'mol nazariyasida daromad va narxlarning o'zaro uzviy bog'liqligi orqali tushuntiriladi. Mahalla tizimida aholining oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabini modellashtirish iqtisodiy tahlil va amaliy siyosat uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday modellashtirish orqali mahalliy darajada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, aholi daromadlari darajasini hisobga olgan holda iste'mol strukturasini shakllantirish, shuningdek, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini samarali yo'lga qo'yish imkoniyati vujudga keladi[18].

Daromadlarning jamg'arma shakli, bir tomondan, uy xo'jaligining ehtiyojlarini uning a'zolari imkoniyatlari bilan bog'lasa, ikkinchi tomondan oiladagi har bir kishining ehtiyojlari qanchalik qondirilayotganini nazorat qilish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, qishloq uy xo'jaliklarida daromadlarning moliyaviy resurslar sifatida shakllanishi va ularni taqsimlash funksiyalarining amal qilishi alohida ahamiyatga ega.

Har qanday toifadagi uy xo'jaligida moliyaviy resurslar sifatida daromad yaratilishiga va ulardan foydalanishga olib keluvchi, qonunchilikda taqiqlanmagan har qanday faoliyat turlari amalga oshirilishi mumkin.

Mahalla tizimida aholining oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabi bir nechta omillar ta'sirida shakllanadi. Uy xo'jaliklari daromadlari ortishi bilan sifatli, yuqori narxli mahsulotlarga talab o'sadi. Kam ta'minlangan oilalarda esa iste'molning asosiy qismini arzon, asosiy ehtiyoj mahsulotlari tashkil etadi. Bozor sharoitida narxlarning o'zgarishi iste'mol hajmiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Oila tarkibi, yosh guruhlari tarkibi, mehnatga layoqatli aholining ulushi talab hajmini belgilab beradi. Milliy taomlar va qadriyatlar iste'mol tarkibida muhim o'rin tutadi. Sabzavot, meva, sut va go'sht mahsulotlari iste'molida mavsumiy tebranishlar mavjud bo'ladi.

O'zbekistonda mahalla tizimi aholining turmush tarzi, iste'mol xatti-harakatlari va ijtimoiy ehtiyojlarini chuqur o'rganish uchun ishonchli institusional asos sifatida xizmat qiladi. Shu boisdan, mahalla darajasida oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan iste'mol

talabini modellashtirish davlat iqtisodiy siyosatida manzilli yondashuvlarni ishlab chiqish imkonini beradi. Bu esa, o'z navbatida, aholining oziq-ovqat xavfsizligi va turmush darajasi barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Daromadga bog'liqlik modellarida aholi va daromadlarning o'sishi ekzogen, narxlar esa endogendir. Masalan, iste'molchi daromadi oshishi bilan oziq-ovqat mahsulotlarining ko'pchiligi uchun daromad egiluvchanligi pasayib borishi haqida juda ko'p dalillar mavjud, bu munosabatlar Engel qonuni deb nomlanadi. Shuning uchun modellar o'z mamlakatlarining rivojlanish darajasiga qarab turli xil daromad egiluvchanlik qiymatlariga ega bo'lishi kerak. Engle qonuniga ko'ra, daromad oshgan sari oziq-ovqatga sarflanadigan ulush kamayadi:

$$E_j = \frac{C_j}{Y}$$

bu yerda:

- E_j – oziq-ovqat xarajatlarining daromadga nisbati,
- C_j – oziq-ovqat xarajatlari,
- Y – umumiy daromad.

Jon boshiga oziq ovqatga talab funksiyasi standart yondashuvda aholi jon boshiga to'g'ri keladigan daromad va barcha narxlar vektori funksiyasi sifatida ifodalanadi. Bunda real narxlar oziq-ovqat talabining yana bir muhim omili hisoblanadi. Tovarlarning yuqori narxlari mahalla oziq-ovqat iste'moliga bevosita ta'sir qiladi, yakuniy mahsulotlar uchun iste'mol tanloviga ham ta'sir qiladi. Oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talab quyidagicha hisoblanadi²:

$$D_{r,c,t} = Pop_{r,t} \left(\frac{Y_{r,t}}{Pop_{r,t}} \right)^{\delta_{r,s,t}} \prod_{c^j} (P_{r,c^i,t})^{\varepsilon_{r,c^i,t}}$$

Bu yerda,

D - t yilda r hududda c mahsulotga oziq-ovqat talabi,

Pop - aholi,

Y - jami daromad,

P - tovar narxlari vektori,

ε - tovarga xos daromad egiluvchanligi,

δ - o'z bahosi matritsasi va IMPACT uchun, shuningdek, narxlarning o'zaro

egiluvchanligi³³

² Hugo Valin and other. The Future of Food Demand: Understanding Differences in Global Economic Models. Article in Agricultural Economics January 2014 DOI: 10.1111/agec.12089 <https://www.researchgate.net/publication/258883059>

³ Neither GCAM nor GLOBIOM have cross-price effects in their standard versions. Further, GCAM has only own-price effects in the livestock

Ushbu model uy xo'jaligining heterojenligini ta'minlash uchun osongina sozlanishi mumkin. Bu vaqtga (IMPACT, GCAM) yoki daromad evolyutsiyasiga qarab ekzogen tendentsiyaga ega bo'lish orqali amalga oshiriladi.

Narx yoki daromad o'zgarishiga talabning sezgirligini aniqlash:

$$E_p = \frac{\frac{\Delta Q}{Q}}{\frac{\Delta P}{P}}, E_y = \frac{\frac{\Delta Q}{Q}}{\frac{\Delta Y}{Y}}$$

bu yerda:

- E_p – narx elastikligi,
- E_y – daromad elastikligi.

Agar uy xo'jaligi daromadi 5 mln so'm bo'lsa va oziq-ovqat uchun 2 mln so'm sarflasa, $E_j=0,4$ ga teng, ya'ni 40%ni tashkil qiladi. Bunda go'sht narxi 10% oshsa va talab 5% kamaygan bo'lsa, $E_p = -0,5$.

Mahalla hudulari uchun talabni prognozlash uchun regressiya modelidan ham keng foydalaniladi. Bunda aholi oziq-ovqat iste'molini vaqt va omillar bo'yicha prognozlashda quyidagi model orqali hisoblanadi:

$$Q_t = \alpha + \beta_1 Y_t + \beta_2 P_t + \beta_3 D_t + \varepsilon_t.$$

Bu yerda,

Q_t – t-vaqtdagi iste'mol hajmi,

Y_t – daromad,

P_t – narx,

D_t – demografik ko'rsatkich,

ε_t – xatolik.

Empirik natijalar (shartli tahlil). Jamiyatning oziq-ovqat iste'moli turli xil omillar ta'sirida shakllanadi. Biroq, asosiy determinantlar sifatida **daromad darajasi** hamda **oziq-ovqat va ovqatlanish haqidagi bilimlar** alohida ajralib turadi. O'zbekistonda aholi iste'mol modelida bug'doy, kartoshka va guruch asosiy oziq-ovqat mahsulotlari sifatida ustunlik qilmoqda. Ya'ni, bu mahsulotlar turli darajadagi ijtimoiy qatlamlarda, ayniqsa shaharlarda eng ko'p iste'mol qilinadigan oziq-ovqat turlari hisoblanadi. So'nggi yillarda aholining o'sishi va daromadlarining ortishi chorvachilik mahsulotlariga, xususan, tovuq go'shti va tuxumga bo'lgan talabning keskin oshishiga olib keldi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2020–2025-yillar oralig'ida jon boshiga guruch va kartoshka iste'moli sezilarli darajada kamaygan bo'lsa, bug'doydan tayyorlanadigan mahsulotlarga bo'lgan iste'mol

sectors with limited cross substitution across crops, using a logit choice function. Some cross-price substitution effects can be obtained in GLOBIOM using an extended version of the model with a hard-link to a nonlinear demand module (Valin et al., 2010).

hajmi ortgan. Bu esa aholining iste'mol imtiyozlari muntazam ravishda o'zgarib borayotganidan dalolat beradi.

Oziq-ovqat narxlaridagi o'zgarishlar ham imtiyozlarga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Talab qonuniga muvofiq, narxlarning oshishi iste'mol hajmining qisqarishiga, aksincha, narxlarning pasayishi esa iste'molning ortishiga olib keladi. Shuningdek, aholi daromadlarining oshishi yuqori sifatli va kaloriyasi yuqori bo'lgan oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabni kuchaytiradi. Yuqori daromad guruhidagi iste'molchilar odatda uglevodlarga boy mahsulotlarni afzal ko'radilar.

Biroq, aholining oziq-ovqat iste'mol qilish odatlarini qisqa muddatda o'zgartirish oson emas. Ovqatlanish imtiyozlariga narxlar, daromad darajasi, uy xo'jaligi tarkibi, oilaning demografik xususiyatlari (yosh, jins, mehnat faoliyati bilan bandlik) bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ayni paytda, tezkor turmush tarzi va urbanizatsiya jarayonlari natijasida an'anaviy oziq-ovqat iste'moli asta-sekin qisqarib, tayyor ovqatlarga bo'lgan talab ortib bormoqda.

Mamlakatimizda mahalla tizimini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish masalasiga O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu esa mahallalarda yashovchi aholining oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan qisqa muddatli talabini prognozlash va baholashning katta ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Shu jihatdan, respublika aholisining 2025-yil ma'lumotlari asosida qishloq xo'jaligi mahsulotlariga bo'lgan iste'mol talabi prognoz qilindi (1-jadval).

1-jadval.

**Respublika aholisining qishloq xo'jaligi mahsulotlariga bo'lgan iste'mol talabi
(2025-yil)**

Mahsulot turi	2020-yil (kg/odam)	2025-yil prognoz (kg/odam)	O'sish/kamayish (%)
Bug'doy	180	195	+8.3
Guruch	43	38	-11.6
Kartoshka	82	70	-14.6
Mol va qo'y go'shti	22	25	+13.6
Tovuq go'shti	25	35	+40.0
Tuxum (dona)	190	225	+18.4
Sut va sut mahsulotlari	260	290	+11.5
Sabzavotlar	100	115	+15.0
Mevalar	75	90	+20.0

*Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

Bug'doy va undan tayyorlanadigan mahsulotlarga talab yuqoriligicha qolmoqda, chunki u asosiy oziq-ovqat turi hisoblanadi. Guruch va kartoshka iste'moli pasayib bormoqda, chunki ularni qisman boshqa ozuqa manbalari (tayyor ovqat, non mahsulotlari) bosmoqda. Chorvachilik mahsulotlari, ayniqsa tovuq go'shti va tuxumga talab sezilarli oshmoqda — bu daromadlar ortishi va urbanizatsiya bilan bog'liq. Sabzavot

va mevalar iste'moli ortmoqda, chunki sog'lom ovqatlanish odatlari asta-sekin keng tarqalmoqda. Sayxunobod tumani aholisi (84,3 kishi)ning asosiy turdagi oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyoji 2-jadvalda berildi.

1-jadval

**Sayxunobod tumani aholisining asosiy turdagi oziq-ovqat mahsulotlariga
bo'lgan ehtiyoji**

Mahsulot turi	Aholi jon boshiga			Aholining kunlik, oylik, yillik ehtiyoji		
	Bir kunlik, g	oylik, kg	yillik, kg	1 kunlik talab, t	1 oylik, t	1 yillik, t
Kartoshka	305,8	9,2	110,1	25,4	773	9281
Piyoz	94,7	2,8	34,1	7,9	240	2875
Sabzi	94,7	2,8	34,1	7,9	240	2875
Sabzavot	331,1	9,9	119,2	27,5	837	10049
Meva	223,1	6,7	80,3	18,5	564	6769
Uzum	72,5	2,2	26,1	6,0	183	2200
Dukkakli mahsulot	9,4	0,3	3,4	0,8	24	287
Poliz	57,8	1,7	20,8	4,8	146	1753
Guruch	27,2	0,8	9,8	2,3	69	826
Shakar	30,6	0,9	11,0	2,5	77	927
O'simlik yog'i	25,3	0,8	9,1	2,1	64	767
Un	253,1	7,6	91,1	21,0	640	7680
Go'sht	118,9	3,6	42,8	9,9	301	3608
Parranda go'shti	39,4	1,2	14,2	3,3	100	1197
Sut	321,7	9,7	115,8	26,7	813	9762
Baliq	37,2	1,1	13,4	3,1	94	1130
Tuxum (ming.dona)	580,6	17,4	209,0	48,3	1468	17619

*Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

2-jadvaldan ko'rinib turibdiki, kartoshka respublika aholisining yil davomida eng ko'p iste'mol qiladigan mahsulotlaridan biri hisoblanadi. Yillik talab hajmi qariyb 9,3 ming tonnani tashkil etadi. Sabzavotlar va mevalar aholining ovqatlanish rasionida

muhim o'rin tutadi. Ularning umumiy yillik talabi mos ravishda 10 ming tonna dan oshadi. Sutning yuqori ko'rsatkichi aholining oqsil va kalsiy manbalari yetarli darajada bo'lishini ta'minlaydi. Un aholining asosiy oziq-ovqat manbai bo'lib qolmoqda. **Guruch va dukkakli mahsulotlar (3,4 kg/yil)** hajmi nisbatan kam bo'lsa-da, ular aholi rasionida turli xil manbalarni ta'minlaydi.

Ko'rinib turibdiki, **shakarga** energiya manbai sifatida doimiy ehtiyoj mavjud. **Go'sht go'sht, sut va tuxum** aholining oqsil qabulida asosiy manba, **baliq** iste'moli nisbatan past.

Meva iste'moli yuqoriligi esa aholining ratsionida vitamin va mikroelementlarga ehtiyojini qoplashga xizmat qiladi. **Mavsumiy mahsulotlar (sabzavot, poliz, uzum)** iste'molda sezilarli hajmni egallaydi, bu esa O'zbekiston qishloq xo'jaligining iqlimiy imkoniyatlari keng ekanini bildiradi.

2-jadval

Sayxunobod tumanida qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqish prognozi (2025 yil, tonnalarda)

Mahallalar	Aholi soni	Kartoshka	Piyoz	Guruch	Sabzavot	Meva	Uzum
O'zbekiston	3,5	658	166		4800	300	53
Paymart	5,2	985	207	15	897	450	91
Farovon	3,8	723	150	45	471	312	64
Baxmalsoy	5,2	995	221		700	433	98
Nurli yul	3,3	633	164	32	900	270	80
Ittifok	6,4	1254	225	15	3000	594	87
Nurobod	5,2	987	261		5547	450	25
Paxtaobod	6,7	1359	335	35	1015	603	114
Olg'abos	2,9	560	115	25	2907	312	74
Turon	3,7	678	109	50	687	295	61
Shodlik	4,1	766	155	9	555	335	50
Gulbuloq	6,4	1101	201	65	6525	540	66
Do'stlik	4,3	798	180	55	598	367	62
Paxtakon	2,8	521	197		1008	271	48
Sentob	5,5	987	173	50	740	487	100
Guliston	5,1	998	166	51	2400	550	56
Urikzor	3,6	666	228		505	285	80
Mustaqillik	2,1	398	151	25	5000	200	45

Yangi hayot	4,4	804	178	10757	10781	361	60
-------------	-----	-----	-----	-------	-------	-----	----

*Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

4-jadvalda mahalla miqyosidagi 2025-yilda asosiy mahsulot turlarining hajmlari prognozi hisob-kitoblari keltirilgan. Ushbu hajm aholining iste'mol me'yorlariga to'liq mos kelishi bilan ahamiyatlidir.

Xulosa.

O'zbekiston aholisining asosiy rasion manbai non mahsulotlari (un), sut mahsulotlari va tuxum, hamda, go'sht va parranda mahsulotlari, lekin baliq mahsulotlari va o'simlik yog'i rasionada kam ulushga ega. Demak, mamlakat miqyosida oqsilli ozuqa manbalarini diversifikatsiya qilish va baliq/parranda mahsulotlari ishlab chiqarishni oshirish zarur.

Umuman olganda, mahalla aholisi va uy xo'jaliklari daromadlarining barqaror o'sib borishi oilalar turmush sifatini oshirish bilan birga ularning oziq-ovqat rasionida sifat jihatdan muhim o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Bu esa aholining katta qismini **ratsional tibbiy me'yorlar asosida ovqatlanish** tizimiga bosqichma-bosqich o'tishini ta'minlaydi. Shu bois, aholining iste'mol tovarlariga bo'lgan talabini aniqlashda nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlarga, balki **tibbiy va ijtimoiy me'yoriy ko'rsatkichlarga** asoslangan prognozlar ishlab chiqish zarur. Bunday yondashuv hududlarda oziq-ovqat xavfsizligi ta'minotini yanada samarali tashkil qilish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 26.12.2022-yildagi "“Mahalla budjeti” tizimini joriy etish orqali mahallalarning moliyaviy imkoniyatini yanada kengaytirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi PQ-458-son qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 21.12.2023 yildagi O'zbekiston mahallalari uyushmasi faoliyatini yo'lga qo'yish va mahallalarda boshqaruv tizimini takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida PQ-402-son qarori.
3. FAO, Introduction to the Basic Concepts of Food Security, vol. 1, Social Indicators Survey (2008), pp. 1-3
4. N. Alexandratov, J. Bruinsma. World Agriculture to 2030/2050: 2012 Revision. Surg. Oncol., 30 (1) (1985), pp. 46-51.
5. EJ Russell. World population and world food supply. Routledge, London (1954)
6. M. Behnassi, S. Draggan, S. Yaya. Global food security: rethinking the paradigm and policy of agriculture and rural development, vol. 53, Springer, Springer. London (2008), p. 287
7. Б.Г. Путиевский. Маркетинговое исследование розничного рынка продовольственных товаров // Практический маркетинг, Пермь. - №6. – 1990.
8. Куликова Е.В., Левит С.Р., Сбытова А.С. Доходы домашних хозяйств: показатели, методология, расчеты, источники информации. – М.: Госкомстат РФ, 1995. – 206 с.

9. Баскакова И.В. Функции домашних хозяйств и их реализация в условиях трансформируемой экономики. Автореф. диссер. на соиск. ученой степени к.э.н., Екатеринбург. 1997. – 27 с
10. J.F. Crockett Population Change and the Demand For Food/ www.nber.org/books/univ60.
11. B. Bodirsky, S. Rolinski, A. Biewald, I. Weindl, A. Popp, HL Campen. Global food demand scenarios for the 21st century. PLoS One, 10(11) (2015), pp. 1-27
12. A. Doward. Agricultural productivity, food prices and the implications and implications for sustainable development. Food Pol. , 39 (1) (2013), pp. 40-50.
13. Berkinov, B. (2020). *Uy xo'jaliklari moliyasi va iste'mol bozori tahlili*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
14. Soliyev, A. S. (2021). *Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti va oziq-ovqat xavfsizligi masalalari*. Toshkent: Universitet nashriyoti.
15. G'aziyev, Sh. M. (2019). *Mahalla tizimida ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik omillari*. Toshkent: Fan va texnologiya.
16. Berkinov B. Mahalla hududida aholini oziq – ovqat mahsulotlariga bo'lgan iste'mol talablarining tahlili va prognozi. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" (Economics and Innovative Technologies) ilmiy elektron jurnal, 2/2024,mart-aprel, (№ 00070)

Copyright: © 2025 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-4.0 International License (CC - BY 4.0)

